

Prof. dr hab. n. med. Agnieszka Słopeń
Klinika Psychiatrii Dzieci i Młodzieży Uniwersytetu Medycznego
im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani lek. Anny Marii Kalenik p.t. „Ocena wpływu pandemii COVID-19 na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi”

Rozprawa na stopień doktora nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki medyczne

Warszawski Uniwersytet Medyczny

Promotor: prof. dr hab. n. med. Tomasz Wolańczyk

Zgodnie z uchwałą Rady Dyscypliny Nauk Medycznych Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego z dnia 15 lutego 2023 roku, powołującą mnie do wypełnienia obowiązków recenzenta w przewodzie doktorskim Pani lek. Anny Marii Kalenik, przedkładam recenzję rozprawy przygotowanej pod kierownictwem naukowym Pana prof. dr hab. n. med. Tomasza Wolańczyka.

Pandemia COVID-19 stała się dla całego społeczeństwa istotnym wyzwaniem. Poczucie niepewności i zagrożenia potęgowane przez przekazy medialne, chaos informacyjny, lęk o życie i zdrowie osób najbliższych, wprowadzane restrykcje dotyczące przemieszczania się oraz zbliżania się do innych osób znacząco wpłynęły na zdrowie psychiczne zarówno dzieci i młodzieży, jak i osób dorosłych. Na temat koronawirusa wiemy coraz więcej, jednak nadal nie jesteśmy w stanie przewidzieć długofalowych konsekwencji pandemii, a także wpływu samego wirusa na rozwijający się ośrodkowy układ nerwowy. Uważa się, że u większości dzieci i młodzieży infekcja związana jest z łagodnymi dolegliwościami. Jednak badania prowadzone przed aktualną pandemią pokazują, że zakażenie koronawirusem może wpływać na rozwój ośrodkowego układu nerwowego u niemowląt, dzieci i młodzieży, uszkadzać szlaki nerwowe, powodować gwałtowną i ciężką demielinizację, prowadzić do zaburzeń snu, funkcji wykonawczych, a w konsekwencji również do zaburzeń emocjonalnych.

Istotne jest prowadzenie dalszych badań dotyczących wpływu pandemii COVID-19 na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży, uwzględniających m.in. czynniki psychologiczne, społeczne, ale również biologiczne. Dlatego praca doktorska Pani Anny Marii Kalenik wpisuje się w aktualne potrzeby.

Układ rozprawy i struktura podziału jej treści

Recenzowana rozprawa składa się z cyklu dwóch publikacji, w których Doktorantka jest pierwszym autorem. Badania zostały przeprowadzone po uzyskaniu oświadczenia Komisji Bioetycznej Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego, nr AKBE/98/2020.

W przygotowanym przez siebie referacie Pani Anna Maria Kalenik wyodrębniła: streszczenie w języku polskim i angielskim, wstęp, założenia i cel pracy, piśmiennictwo, opublikowane artykuły składające się na cykl publikacji, podsumowanie, wnioski z przeprowadzonych badań oraz załączniki. W załącznikach znalazły się: oświadczenia współautorów prac dotyczące ich wkładu w przygotowanie, przeprowadzenie i opracowanie badań oraz ich przedstawienia w formie publikacji, a także oświadczenie Komisji Bioetycznej. Piśmiennictwo dołączone do referatu składa się z 51 pozycji przedstawionych w kolejności cytowania, według jednolitego systemu. Większość z nich została opublikowana w latach 2020-2022. Dodatkowo każdy z artykułów włączonych do cyklu ma swoje własne piśmiennictwo, przedstawione według wymogów danego czasopisma. Przegląd piśmiennictwa nawiązuje bezpośrednio do tematu rozprawy doktorskiej Pani Anny Marii Kalenik i wskazuje na dobrą znajomość zagadnienia.

We wstępie referatu Doktorantka krótko przybliżyła wpływ pandemii COVID-19 na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży, istotny wzrost częstości m.in. zaburzeń depresyjnych, lękowych, obsesyjno-kompulsyjnych, snu, objawów stresu pourazowego oraz myśli samobójczych. Kandydatka wskazała również pilną konieczność utworzenia aktualnych, dopasowanych i rzetelnych narzędzi diagnostycznych, których ze względów oczywistych wcześniej nie było. Jednym ze specyficznych narzędzi związanych z sytuacją pandemiczną jest opracowana przez Ahorsu i współpracowników skala FCV-19S (Fear of COVID-19 Scale), która powstała na podstawie badań w irańskiej populacji dorosłych. Jest to krótki kwestionariusz, składający się z 7 pytań, w którym odpowiedzi udziela się na 5-stopniowej skali Likerta. Skala została przetłumaczona na wiele języków, jednak tylko nieliczne badania sugerowały możliwość jej stosowania w populacji dzieci i młodzieży z zaburzeniami psychicznymi.

Doktorantka przedstawiła dwa główne cele prowadzonych przez siebie badań:

- opracowanie narzędzia do szybkiej diagnostyki poziomu niepokoju związanego z COVID-19 – polskiej adaptacji FCV-19S oraz zbadanie właściwości psychometrycznych polskiej wersji skali w populacji dzieci i młodzieży
- ocenę wpływu pandemii COVID-19 na nasilenie objawów lęku (przy pomocy m.in. wyżej wspomnianej skali FCV-19S), depresji i objawów obsesyjno-kompulsyjnych u dzieci i młodzieży z wcześniejszymi zaburzeniami psychicznymi oraz określenie czynników wpływających protekcyjnie na ich stan psychiczny.

W badaniu wzięło udział łącznie 167 uczestników z trzech grup: 75 pacjentów stacjonarnych i dziennych oddziałów psychiatrycznych dla dzieci i młodzieży z województwa mazowieckiego, 61 uczniów klas 6-8 szkół podstawowych i 31 dzieci z domów dziecka. Wyróżnione przez Doktorantkę grupy były podobne pod względem średniego wieku - w grupie pacjentów średni wiek wynosił 13,83 roku (SD 1,63), 13,64 roku (SD 1,02) wśród uczniów i 13,94 roku (SD 2,41) w grupie dzieci z domów dziecka.

Realizując pierwszy cel pracy doktorskiej, po uwzględnieniu sytuacji epidemiologicznej w Polsce, Kandydatka zdecydowała się przeprowadzić badanie w formie elektronicznej. Kwestionariusz składał się z dwóch części i zawierał pytania zamknięte. Pierwsza część ankiety skierowana była do rodziców oraz opiekunów dziecka i zawierała pytania dotyczące sytuacji rodzinnej podczas pandemii SARS CoV 2, danych demograficznych oraz informacji bezpośrednio związanych z dzieckiem (m.in. wiek, płeć, sposób realizacji obowiązku szkolnego). Druga część ankiety skierowana była do dzieci oraz młodzieży i zawierała polską wersję skali FCV-19S.

W realizacji drugiego celu badania również wykorzystano formę elektroniczną zbierania materiału badawczego. Podobnie, jak powyżej informacje uzyskiwano od rodziców oraz opiekunów dzieci i młodzieży, a także od nich samych. W części pierwszej skierowanej do rodziców oraz opiekunów dzieci i młodzieży zbierano dane wymienione już wcześniej, a także dotyczące potrzeby opieki psychologicznej lub psychiatrycznej dziecka przed lub w czasie pandemii. Druga część badania została skierowana do dzieci oraz młodzieży i obejmowała następujące narzędzia diagnostyczne: polską wersję FCV-19S, CDI-2 (Children's Depression Inventory 2), STAIC (State-Trait Anxiety Inventory for Children) oraz LOI-CV (Leyton Obsessional Inventory-Child Version).

Wszystkie analizy statystyczne przeprowadzono za pomocą pakietu IBM SPSS Statistics (Amos) i Statistica. Przeprowadzono konfirmacyjną analizę czynnikową (CFA), aby zweryfikować, czy konstrukt siedmiu cech tworzących skalę pomiarową FCV-19S w autorskiej adaptacji jest spójny z konstruktem oryginalnym. Wykonano analizę rzetelności skali, a następnie, żeby uwiarygodnić otrzymany konstrukt, obliczono współczynniki rzetelności połówkowej, tj. korelacji połówkowej oraz współczynnik Guttmana. Ostatecznie wyniki uzyskane z trzech grup porównano za pomocą testu Kruskala-Wallisa oraz przeprowadzono test post-hoc Dunna. W analizach wykorzystano również m.in. test ANOVA. Za próg istotności przyjęto $\alpha = 0,05$.

Doktorantka wyniki swoich badań opublikowała w recenzowanych czasopismach. Pierwszym artykułem zaliczonym do cyklu jest praca pt. „Validation and psychometric evaluation of the Polish version of the FCV-19S in children and adolescent”. Praca została opublikowana w czasopiśmie Psychiatria Polska w 2022 roku (IF = 1,596; MEIN = 100). Pani Anna Maria Kalenik wykazała w niej, że polska adaptacja przedstawionej skali jest szybkim narzędziem badawczym o dobrych właściwościach psychometrycznych, oraz że może być stosowana u dzieci i młodzieży. Kandydatka

zauważyła jednak, że potrzebne są dalsze badania oraz analiza wpływu innych czynników na wynik uzyskiwany w tej skali.

W kolejnej pracy pt. „The impact of the COVID-19 pandemic on the mental health of children with psychiatric diagnoses – multidimensional CCPCA Model” opublikowanej w BMC Psychiatry w 2022 roku (IF = 4,144; MEIN = 100) autorzy wykazali, że pandemia COVID-19 ma istotny wpływ na zdrowie psychiczne dzieci i młodzieży. Największy niepokój związany z koronawirusem odczuwały dzieci i młodzież z domów dziecka. Grupa uczniów szkół masowych oraz pacjentów leczonych psychiatrycznie nie różniła się między sobą w tym zakresie. Natomiast nasilenie depresji oraz lęku jako stanu było najwyższe w grupie pacjentów w porównaniu do pozostałych grup badanych. W badaniu nie wykazano istotnych statystycznie różnic w nasileniu objawów obsesyjno-kompulsyjnych pomiędzy grupami.

W celu zbadania korelacji między otrzymanymi wynikami a czynnikami, które wpływają na nie wykorzystano model statystyczny CCPCA. Wykazano, że niższe wyniki w skali FCV-19S były związane z tym, że rodzice lub opiekunowie pracowali bez bliskiego kontaktu (poniżej 2 metrów) z innymi ludźmi oraz zapewniaли w domu pomoc i wsparcie w edukacji szkolnej. Tym samym można wnioskować, że działania te mają wpływ protekcyjny i odgrywają istotną rolę w obniżaniu lęku przed COVID-19 u dzieci i młodzieży.

Uwagi

Przedstawiona do oceny praca doktorska, której podstawą jest cykl publikacji, stanowi „...spójny tematycznie zbiór artykułów opublikowanych (....) w czasopismach naukowych, określonych przez ministra właściwego do spraw nauki na podstawie przepisów dotyczących finansowania”. Wszystkie prace przed przyjęciem do czasopisma podlegały ocenie niezależnych recenzentów.

W publikacjach pojawia się informacja o oświadczeniu Komisji Bioetycznej umożliwiającym prowadzenie badań, a jego kserokopia została dołączona do dysertacji.

Każda z włączonych publikacji zawiera dyskusję, która świadczy o dobrej znajomości badanego obszaru, a także o umiejętnościach Doktorantki do krytycznego odniesienia się do uzyskanych wyników. Cenne jest przedstawienie przez Kandydatkę ograniczeń badania, które zostały zawarte w obu włączonych do cyklu pracach. Całość dysertacji jest przedstawiona w sposób jasny i czytelny, wskazujący na spójność prowadzonych badań.

Wartość naukowa pracy

Doktorantka w recenzowanej rozprawie przeprowadza analizę przedstawionych celów pracy. Wnioski wynikające z poszczególnych publikacji są prawidłowo uzasadnione. W rozprawie doktorskiej pojawiają się istotne informacje, analizy w oparciu o umiejętnie wybrane czynniki, które Doktorantka

odnosi do aktualnego piśmiennictwa, ale również stara się samodzielnie interpretować. Dysertacja stanowi cenny wkład w rozwój wiedzy dotyczącej omawianego obszaru.

Podsumowując pozytywne strony recenzowanej rozprawy należy podkreślić, że jest ona oparta na poprawnym warsztacie naukowym Autorki, a wszystkie wnioski oparte są na prawidłowej analizie przeprowadzonych badań.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie przez jej Autorkę problemu naukowego z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży. Merytoryczna zawartość rozprawy wskazuje na to, że Autorka posiada ogólną wiedzę w omawianej dziedzinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. W konkluzji stwierdzam, że rozprawa doktorska Pani Anny Marii Kalenik „spełnia warunki określone w art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. 2018 poz. 1668)”.

Tym samym, składam wniosek do Rady Dyscypliny Nauk Medycznych Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

Prof. dr hab. n. med. Agnieszka Stojan

Poznań, 20.04.2023

